

Petru DERESCU

**FUNCȚIONALITATEA ELEMENTELOR ORALE
ÎN LIMBAJUL LITERATURII ARTISTICE
(ÎN PROZA SCURTĂ A SCRITORILOR DIN MOLDOVA
DIN DEC. 6-8 ALE SECOLULUI AL XX-LEA)**

CHIȘINĂU • 2011

CZU 821.135.1(478).09

D 33

Lucrarea a fost recomandată pentru tipar de Consiliul Științific al Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Derescu, Petru

Funcționalitatea elementelor orale în limbajul literaturii artistice : (în proza scurtă a scriitorilor din Moldova din dec. 6-8 ale secolului al XX-lea) / Petru Derescu ; Inst. de Filologie al AŞM, 2011 (Magna-Princeps SRL). – 118 p.

100 ex.

ISBN 978-9975-9889-5-7.

821.135.1.(478).09

D 33

© Petru Derescu

© Institutul de Filologie al AŞM, 2010

ISBN 978-9975-9889-5-7

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE A REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE FILOLOGIE**

Petru DERESCU

**FUNCȚIONALITATEA ELEMENTELOR ORALE
ÎN LIMBAJUL LITERATURII ARTISTICE
(ÎN PROZA SCURTĂ A SCRITORILOR DIN MOLDOVA
DIN DEC. 6-8 ALE SECOLULUI AL XX-LEA)**

Chișinău • 2011

ADNOTARE

Lucrarea abordează problema interferenței funcțional-stilistice din cadrul limbii române pe baza prozei scurte din Republica Moldova (dec. 7-8 ale secolului XX). Sunt cercetate condițiile și efectele utilizării elementelor orale în limbajul literaturii artistice, modalitățile de actualizare artistică a unităților ce aparțin vorbirii colocvial-curente.

Lucrarea este destinată tuturor celor interesați de funcționarea elementelor eterogene de limbaj în cadrul contextual, finalmente determinat.

Introducere

Funcționarea elementelor vorbirii colocvial-curente în alte sfere ale comunicării constituie un obiect de cercetare cu multiple valențe formative. Acest fapt este determinat de următoarea circumstanță, semnalată de către mai mulți dintre specialiști în materie de limbaj: astfel, după cum menționează cercetătorii I. Ețcu, A. Dârul¹, I. Skrebniov², sistemul funcțional-dinamic al limbii ca atare prezintă resurse expressive insuficiente pentru necesitățile curente ale vorbitorilor; or, în linii mari, după cum consideră cercetătorul V. Matezius, limba a fost creată în scopuri comunicative, nu în cele expresive³. Această contradicție dintre necesitățile de exprimare ale vorbitorilor și posibilitățile de care dispune limba pentru a le satisface constituie una dintre cele care determină evoluția limbii ca mijloc de comunicare socială. La aceasta trebuie să mai adăugăm și circumstanța constatată de către cercetătorul A. Lâkov – creșterea tensiunii expresive a vorbirii contemporane⁴. O atare „insuficiență stilistică” a limbii determină, în ultimă instanță, antrenarea mijloacelor de expresie din sfere adiacente celei în care are loc comunicarea concretă prin actualizarea contextuală a potențialului funcțional-stilistic al diferitor mijloace de limbaj specifice altor sfere comunicative decât cea de față. De remarcat faptul că o

¹ Variații funcțional-stilistice ale limbii moldovenești. – Ch. – Știința. – 1984.

² Ю. Скребнев, Общелингвистические проблемы описания синтаксиса разговорной речи. Дисс. доктора фил. наук. М. – 1971, р.124.

³ В. Матезиус, О системном грамматическом анализе// Пражский лингвистический кружок. – М. – 1967, с. 5.

⁴ Лыков А. Г. Русское окказиональное слово. Автореф. дисс. канд. фил. Наук. – М. – 1972, с. 5.

asemenea funcționalitate „indirectă” a mijloacelor de limbă este cauzată și de acțiunea legităților interne ale sistemului stilistic al limbii, și anume: prin tendința de slăbire a potențialului stilistic al elementelor de limbă pe baza largirii sferelor de funcționare a acestora¹, schimbarea raportului „scris”/„oral” în legătură cu dezvoltarea culturii și a instruirii. În legătură cu acest din urmă fenomen, I. Lotman caracterizează în felul următor receptarea formei scrise a limbii în secolul al XIX-lea: „Pentru cultura rusă a secolului XX, ca, de altfel, și pentru majoritatea culturilor epocii scrisului, este caracteristică identificarea imaginilor grafice cu autoritatea... Prestigiul înalt al limbii scrise explică agresivitatea acesteia față de formele orale... ”².

O situație analogică este atestată și în cadrul limbii române de către scriitorii secolului al XIX-lea; să ne amintim de faptul că I. Creangă a încetătenit oralitatea în literatura scrisă, despre afirmațiile lui Al. Russo referitoare la faptul că poporul este un mare neolog, când îi face trebuință³. În fine, semnificative sunt cuvintele marelui poet M. Eminescu în această privință:

„A crede însă că un popor de peste 10 milioane de suflete a fost compus numai din nătângi și că n-au avut nici destul auz, nici destulă minte pentru a-și plăzmui o limbă cum se cade, a primi apoi ciudatul axiom că numai domnii filologi sunt oameni cuminti, care ne pot pune la cale două teorii, pe care le sug între 4 păreți din degetul cel mic. O

¹ Алексеев А., Рэйлян С., Беседы о стилистике. – Кишинев, 1983, p.120.

² Лотман Ю. М., К функции устной речи в культурном быту пушкинской эпохи//Лингвистическая семантика и семиотика. – Тарту, 1979, с. 53.

³ Руссо А., Опere. – К. – Каряя молдовеняскэ, 1967, p. 301.

asemenea credință este o insultă pentru nația noastră, care a vorbit și a scris într-un fel înainte chiar de a fi filologii¹.

Schimbările din secolul XX în plan social-economic, cultural au determinat modificări și în perceperea relației „oral”/ „scris” în genere, precum și în funcționarea elementelor din diferite stiluri în cadrul altor sfere de comunicare socială. În particular, „agresia” pe care o menționa cu privire la o altă perioadă istorică I. Lotman începe a se estompa și, încetul cu încetul, este înlocuită cu o altă atitudine, diametral opusă, precum constată, spre exemplu, cercetătorul D. Robinson². Cercetătorul V. Kostomarov remarcă în această ordine de idei următoarele: „Maniera expunerii livrești a început a crea o imagine negativă, iar folosirea vorbirii orale a început a fi înțeleasă drept acel mijloc care poate înviora stilul livresc, îi poate confieri o tonalitate persuasiv-confidențială”³. Procesul general de democratizare a vieții sociale a contribuit la răspândirea elementelor de limbaj specifice vorbirii coločivial-curente și în alte sfere ale comunicării, dat fiind faptul că aceste elemente dispun, după cum constată cercetătorul B. Tomaševski, „de o configurație stilistică mult mai flexibilă comparativ cu forma scrisă”, ceea ce îi dă posibilitatea „de a reda întreaga gamă de emoții caracteristice – de la cele diminutive la cele mai dure”⁴. În acest sens are dreptate, credem, cercetătorul B. Gasparov atunci când afirmă că limbajul artistic încorporează mecanismul semio-

¹ Аруд: Корлэтяну Н., Студиу асуپра системей лексикале молдовенешть. – К. – 1964, 178.

² Аруд: Лузина Л. Г., Функционально-стилистические особенности звучащего текста// Звучащий текст. – М. – 1983, с. 132.

³ Костомаров В. Г., Разговорные элементы в языке газеты// Русская речь. – 1967. – № 5, с. 48.

⁴ Томашевский Б.В. – Стилистика. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1983, с. 165-166.

tic camuflat al vorbirii orale, oferindu-i statutul de element component organic și plenipotențiar al culturii scrise¹. Din perspectivă istorică, în viziunea acelaiași cercetător, corelația dintre „vorbirea orală” și „forma scrisă a limbii” poate fi percepută drept corelație dintre gândirea mitologică și cea istorică; în consecință, vorbirea colocvial-currentă apare și în ipostaza de un anume sistem estetic, care își manifestă potențialul său și în cadrul limbii literaturii artistice.

În lumina celor de mai sus chestiunile legate de corelația dintre elementele orale și cele scrise ale limbii în conturarea limbajului unitar al poporului, al funcționării contextuale a elementelor orale în limbajul literaturii artistice a constituit obiect de cercetare pentru mai mulți lingviști. Vom menționa în acest sens studiile semnante de către lingviști precum N. Corlăteanu², A. Dârul³, N. Pecec⁴, M. Cosniceanu⁵, N. Rusu⁶ și alții. În această ordine de idei se cer

¹ Гаспаров Б. М. – Устная речь как семиотический объект// Семантика номинаций и семиотика устной речи. – Тарту. – 1976, с. 62.

² Корлэяну Н.. Студиу асупра системеи лексикале молдовенесеньи. – К. – 1964. – 496 п.; Корлэяну Н.. Исследование народной латыни и её отношений с романскими языками. – М. – Наука. – 1974. – 304 стр.; Корлэяну Н., Лимба молдовенеского контемпорану. Лексикология. К. 1982. – 238 п.

³ Дырул А. М., Студия инфлюенцей лимбilor ест-славе асупра лимбий молдовенесеньи ўні періоды советику// Филология советику молдовенескую. – К. – 1974. – п. 78-108; Дырул А. М., Реферитор да формеле де экзистенц але лимбий национале// Лимба шыл литература молдовенескую. – 1980. – № 2, п. 47. – 53; Дырул А. М., О семантических сдвигах в лексике молдавского языка под влиянием русского// Русский язык в национальной школе. – 1981. – № 4. – 49-53 стр.; Дырул А. М., Диалогул шыл парткуларитетыне луй стилистиче// Партикуларитетыне лингвистиче але стилистиче але прозей молдовенесеньи контемпоране. – К. – 1978. – 55-95 п.

⁴ Печек Н., Обогащение лексики молдавского языка за счёт заимствований из русского (на материалах молдавской советской прозы)// Восточно-славянские языковые, литературные и фольклорные связи. – К. – 1966. 60-69 стр.

⁵ Косничану М., Фолосиря архаизмелор шыл лимба литерарэ// Кулгиваря лимбий. – К. – 1961, п 31-36.

⁶ Н. Русу, Десире о парткуларите стилистике ёфикаче// Октомбрис. – 1956. – № 7. – 81-83 п.; Н. Русу, Ку привире да лимба шыл стилул упор скрипторъ молдовенесеньи контемпоран// Лимба шыл литература молдовенескую. – 1960. – № 2. – 17-26 п.

a fi menționate și contribuțiile unor specialiști precum acad. I. Iordan¹, A. Fochi², E. Negrici³, A. Amzulescu⁴, Z. Dumitrescu-Bușulenga⁵ și alții.

Dintre cercetătorii ruși în domeniu se cer a fi menționate studiile semnate de către lingviștii V. Vinogradov⁶, E. Zemskaya⁷, K. Kojevnikov⁸, M. Kojina⁹, O. Sirotinina¹⁰, T. Liguta¹¹ și alții.

¹ I. Iordan, Limba lui Creangă// Contribuții la istoria limbii literare în secolul al XIX-lea. – București-1956, p. 137-171; I. Iordan, Limba lui Creangă// Limba literară. – București. – 1977, p. 217-263.

² Fochi A., Estetica oralității. – București. – 1963, 235 p.

³ E. Negrici, Narațiunea în cronicile lui Gr. Ureche și Miron Costin. – București, Minerva. – 1972, 278 p.

⁴ A. Amzulescu, Despre stilistica cântecelor epice românești// Revista de etnografie și folclor. – București, – 1970, № 5, p. 17-23.

⁵ Z. Dumitrescu-Bușulenga, Ion Creangă. – București. – 1963, 235 p.; Byck J., Folosirea afectivă a pronumeului personal în limba română// Bulletin linguistique. – Bucarest. – 1937, nr. 5, p. 32-38.

⁶ Виноградов В. В. Наука о языке художественной литературы и её задачи. – М. – 1958, 51 стр.; Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – М. – 1963, 255 стр.; Виноградов В. В. О стилизации разговорной речи в современной художественной прозе// Очерки по стилистике художественной речи. – М. – 1979, стр. 66-76; Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики. – М. – Высшая школа. – 1981, 320 стр.

⁷ Земская Е. А., Речевые приёмы создания комического в советской литературе// Исследования по языку советских писателей. – М. – 1959.; Земская Е.А., Русская разговорная речь. – М., Наука. – 1973, 485 стр.; Русская разговорная речь. Тексты. М. – Наука, 1978, 308 стр.; Русская разговорная речь. – М., Наука, 1983, 240 стр.

⁸ Кожевников К., Речевые разновидности в русской советской прозе. – М. – Наука. – 1973. – 176 стр.; Кожевников К., Кавкова Л. С., Лингвистическая и педагогическая проблематика разговорного стиля// Русский язык в национальной школе. – 1988, № 2. – 18.25 стр.; Кожевников К., О предмете стилистики// Вопросы языкоznания. – 1982, № 2. – 68-74 стр.

⁹ Кожина М. Н., О специфике художественной и научной речи в аспекте функциональной стилистики. – Пермь, 1966. – 213 стр; Кожина М. Н., Стилистика русского языка. – М. – Просвещение, 1977. – 213 стр.; Кожина М. Н., Функциональные стили речи в синхроническом и диахроническом аспектах. – Пермь. – 1978. – 198 стр.

¹⁰ Сиротинина О. Б., Порядок слов в русском языке. – Саратов. – 1965. – 172 стр.; Сиротинина О. Б. – Русская разговорная речь в системе функциональных стилей современного русского литературного языка. – Саратов, 1983. – 156 стр.

¹¹ Лигута Т. В. Разговорная речь в художественном тексте (на материале рассказов М. Горького «По Руси». – Дисс. канд. фил. наук. – Рига. – 1975. – 170 стр.

Scopul cercetării noastre este analiza repercușiunilor folosirii elementelor orale în cadrul limbajului prozei scurte (povestirile și nuvelele) ale literaturii artistice din Republica Moldova în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Am ales această perioadă din considerentul că este, în opinia noastră, o perioadă semnificativă pentru procesele dinamice din cadrul dezvoltării limbii române, iar textele respective ilustrează caleidoscopic posibilitățile de actualizare artistică a unităților orale. Ținem a sublinia că nu am intenționat o selecție a textelor din punct de vedere valoric; acestea constituie, în forma în care au fost elaborate, expresii ale limbii poporului nostru la o anumită perioadă istorică și au fost cercetate de către noi anume în ipostază de fenomene ontologice de limbă. Și încă o precizare în acest sens: pentru a scoate în relief anumite tendințe în utilizarea elementelor orale, am apelat sporadic și la exemple din alte perioade istorice.